

Teories criminològiques aplicades a la delinqüència juvenil

Marcelo F. Aebi

PID_00202759

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Les teories criminològiques	7
2. Teoria de la tensió	12
3. Teoria de l'aprenentatge social	15
4. Teoria del control	20
5. Teories situacionals	23
6. Teoria de l'etiquetatge	25
7. Teories del curs de vida	27
7.1. La delinqüència en l'adolescència i l'edat adulta	27
7.2. La violència durant la primera infància	29
8. La teoria general de la delinqüència juvenil d'Agnew	34
Resum	38
Exercicis d'autoavaluació	41
Solucionari	43
Bibliografia	44

Introducció

En la primera part d'aquest mòdul estudiarem les característiques de les teories científiques desenvolupades per la criminologia. Això ens permetrà familiaritzar-nos amb una sèrie de conceptes estretament vinculats a la construcció d'una teoria (hipòtesi, variables dependents i independents, causalitat) i conèixer els paradigmes en què s'inspiren les teories criminològiques. Després analitzarem una sèrie de teories criminològiques sòlidament formulades i comprovades empíricament que es poden aplicar a la delinqüència juvenil i proporcionar-ne explicacions coherents –i en gran manera complementàries, encara que els autors de cadascuna prefereixin sovint privilegiar la seva pròpia teoria a les altres. Les cinc primeres teories presentades (teoria de la tensió, teoria de l'aprenentatge social, teoria del control i teories situacionals) constitueixen el “nucli dur” de les teories criminològiques aplicades a la delinqüència juvenil. Cada vegada que s'estudia la relació entre una variable determinada (per exemple, el barri de residència) i el comportament antisocial és convenient analitzar de quina manera cadascuna d'aquestes teories podria explicar aquesta relació. A continuació ens interessarem en les teories del curs de vida que, per definició, són teories que no es concentren en la delinqüència juvenil, però que n'han proposat explicacions situant-la en el context del desenvolupament dels éssers humans. Finalment, la teoria general de la delinqüència juvenil proposa una visió integrada de les teories precedents, que també pren en consideració els resultats de les recerques sobre els principals factors de risc i de protecció, que s'estudiaran en el mòdul 3.

Objectius

En aquest mòdul, els estudiants trobaran les eines necessàries per a assolir els objectius següents:

- 1.** Conèixer els conceptes vinculats a l'elaboració de teories criminològiques: hipòtesi, variables dependents i independents, correlació i causalitat, recerca transversal i longitudinal, explicacions macrosocials i microsocials, caràcter provisor i falsable de les teories científiques.
- 2.** Conèixer els tres paradigmes en què s'inspiren les teories criminològiques.
- 3.** Conèixer les explicacions de la delinqüència juvenil proposades per la teoria de la tensió, la teoria de l'aprenentatge social, la teoria del control, les teories situacionals i la teoria de l'etiquetatge.
- 4.** Conèixer les teories del curs de vida.
- 5.** Conèixer la teoria general de la delinqüència.

1. Les teories criminològiques

Una teoria és una proposta d'explicació d'un fenomen o de les causes d'un fenomen. Es compon d'un conjunt d'hipòtesis vinculades de manera coherent, i destinades a explicar el fenomen en qüestió o les seves causes. Per la seva banda, una hipòtesi és una proposició que postula que el resultat Y es produirà si les condicions $X_1, X_2, \dots, X_n$ es produeixen (Killias, Aebi i Kuhn, 2012).

En aquest context cal distingir les hipòtesis deterministes de les hipòtesis probabilistes. Les primeres postulen que el resultat es produirà necessàriament quan certes condicions hi estiguin presents. Les segones postulen que les probabilitats que el resultat es produeixi augmenten quan es donen certes condicions. La criminologia utilitza hipòtesis probabilistes i, en conseqüència, les seves teories són també probabilistes.

Per exemple, les recerques disponibles suggereixen que el fet que un adolescent visqui en un barri desfavorit augmenta les probabilitats que cometi actes desviats. No obstant això, sempre hi haurà adolescents que viuen en barris desfavorits i no cometen actes desviats. El mateix passa en tirar a cara o creu una moneda, ja que, malgrat que les possibilitats d'obtenir-ne l'una o l'altra són 50% i 50%, és fàcil comprovar que podem obtenir llargues sèries de cares o de creus consecutives. Amb tot, si llancéssim la moneda una quantitat prou elevada de vegades, finalment obtindríem una distribució en la qual hi hauria aproximadament la meitat de cares i la meitat de creus. De la mateixa manera, en comparar grans quantitats de joves que viuen en barris desfavorits i afavorits, les recerques han constatat que els primers presenten índexs de delinqüències superiors als dels segons.

En el llenguatge de la recerca, una condició es denomina *variable independent*, mentre que la seva conseqüència es denomina *variable dependent*. En l'exemple anterior, la variable dependent és la delinqüència, ja que varia en funció del barri o, dit en altres paraules, **depèn** del barri. Aquest últim actua com a variable independent, ja que –en l'exemple presentat– no depèn d'una altra variable. Aquest exemple revela immediatament la possible complexitat d'aquest tipus de relacions, ja que és possible afirmar que el barri en què vivim depèn, almenys en part, del nostre nivell d'ingressos. D'aquesta manera, el barri es transformaria en variable dependent quan estudiem la seva relació amb el nivell d'ingressos. Al mateix temps, en molts casos, la relació causal entre les variables no és tan clara com en l'exemple anterior. De fet, en aquesta assignatura veurem que moltes teories criminològiques tenen el seu taló d'Aquil·les precisament en les relacions causals que estableixen.

Per exemple, des d'un punt de vista teòric, es pot sostenir que el fet de tenir amics desviats augmenta les probabilitats de cometre actes desviats –això s'explicaria per un fenomen d'aprenentatge de la delinqüència–, però també es pot sostenir que el fet de realitzar comportaments desviats farà que un adolescent sigui rebutjat pels adolescents convencionals i només trobi refugi i amistat en altres adolescents desviats.

Només la recerca podrà resoldre aquest problema.

En aquesta perspectiva, la ciència exigeix tres requisits perquè es pugui parlar d'una relació causal entre dues variables: **correlació**, **ordre temporal** i **absència d'artificialitat**.

La **correlació** significa que hi ha d'haver una associació recíproca entre les dues variables, és a dir, que una ha de variar en funció de l'altra.

Així, en l'exemple anterior hem vist que la delinqüència variava en funció del barri de residència.

L'**ordre temporal** significa que la variable independent ha de precedir en el temps a la variable dependent.

En l'exemple anterior, si la nostra hipòtesi és que el barri té una influència sobre la delinqüència, cal corroborar que la persona s'hagi instal·lat en un barri desfavorit abans de cometre delictes.

L'**absència d'artificialitat** significa que la relació entre les variables no s'ha de poder explicar per la presència d'altres variables, denominades *factors de confusió* o *terceres variables*.

Per exemple, es podria sostenir que un nivell baix d'ingressos porti la persona a viure en un barri desfavorit, i també a cometre certs delictes contra la propietat per tal d'augmentar aquests ingressos. En aquest cas, la veritable variable independent –que actuaria com un factor de confusió en estudiar la relació entre barri i delinqüència– seria el nivell baix d'ingressos.

Quan els tres requisits anteriors s'han complert, es pot parlar de relació causal. En canvi, l'absència d'almenys un d'aquests requisits implica que aquesta relació no existeix. En conseqüència, les recerques criminològiques s'han de dissenyar amb molta cura, de manera que permetin comprovar tots aquests aspectes.

A la pràctica, el problema principal és sovint establir l'ordre temporal. Això es deu al fet que la majoria de recerques criminològiques sobre delinqüència juvenil utilitzen un model de **recerca transversal**. Típicament, es tracta

d'una enquesta de delinqüència autorevelada en què es pregunta a una mostra de joves sobre els comportaments antisocials que han realitzat, i també s'hi inclouen preguntes sobre diferents variables independents. Per exemple, en la segona Enquesta internacional de delinqüència autorevelada (ISR2) de 2006, s'hi van incloure preguntes sobre el nivell de degradació del barri de residència. Els resultats indiquen, entre d'altres, que els adolescents que viuen en barris degradats cometem més delictes violents que els que viuen en barris no degradats. Aquest resultat confirma que hi ha una correlació entre totes dues variables, però no permet establir l'ordre temporal entre aquestes. Per a solucionar-ho, és possible afegir-hi preguntes subsidiàries sobre l'edat a la qual es va cometre el primer delictes violent (aquesta pregunta es va incloure en l'ISR2) i sobre el moment en què la persona es va establir al barri, i també sobre les característiques dels eventuals barris en què ha residit anteriorment l'adolescent (aquestes preguntes no es van incloure en l'ISR2). Així, sovint, les recerques transversals permeten afirmar que hi ha una correlació entre dues variables, però no són suficients per a demostrar la relació causal entre aquestes. Aquesta és una de les raons per les quals, des dels anys seixanta, s'han començat a desenvolupar algunes **recerques longitudinals**, que aporten elements de resposta a alguns d'aquests problemes de causalitat. No obstant això, les recerques longitudinals –que segueixen un grup de persones al llarg de la seva vida, entrevistant-les en diferents ocasions– són extremament costoses i, per tant, poc freqüents. La majoria d'aquestes enquestes es fan o s'han fet en països anglosaxons, principalment el Regne Unit i els Estats Units.

Malgrat aquests inconvenients, les teories criminològiques són indispensables per a la comprensió del fenomen de la delinqüència juvenil, ja que aporten ordre a un conjunt d'elements freqüentment dissímils i, de vegades, contradictoris. En estudiar-les i en aplicar-les, convé prendre en consideració els elements següents:

1) Les teories criminològiques, com tot el saber científic, són **provisòries**. La provisorietat del coneixement científic és un dels grans ensenyaments del filòsof Karl Popper. En general, el desenvolupament tecnològic té una clara influència sobre el saber científic. Per exemple, el desenvolupament de les enquestes de victimització va permetre desenvolupar la teoria de l'estil de vida, que explica el risc de victimització a partir de l'exposició a aquest risc, que està clarament influenciada per la manera com viu cada persona. D'altra banda, la constant evolució de la societat fa necessària una actualització constant de les teories. Així, el desenvolupament de nous mitjans de comunicació de massa va conduir a ampliar els postulats de la teoria de l'aprenentatge social.

2) Per tal que sigui científica, tota teoria ha de ser **falsable**. Això vol dir que ha de ser possible refutar-la. Aquest és un altre ensenyament de Karl Popper. Quan és impossible provar que una teoria és falsa, no som davant una teoria, sinó davant una doctrina. Per aquest motiu, tota teoria ha d'indicar clarament quines són les variables independents i dependents preses en consideració, explicar clarament la relació entre aquestes variables i, eventualment, les con-

dicions necessàries (anomenades de vegades *variables condicionals*) perquè les variables independents tinguin un efecte sobre les dependents. Per exemple, les conseqüències negatives de viure en un barri desfavorit es podrien veure mitigades mitjançant una forta inversió social en aquest barri (educadors de carrer, programes d'ocupació, centres de dia, etc.). Quan tots aquests elements estan reunits, es pot dir que la teoria presenta una certa **consistència lògica**. A més, una teoria hauria d'indicar també la forma d'operacionalitzar els conceptes utilitzats i la manera com es podria comprovar.

3) Les teories criminològiques s'inspiren en tres grans paradigmes. Un paradigma és una cosmovisió, una manera general de percebre la societat que ens envolta. Sovint s'ha comparat amb un parell d'ulleres de sol, que tenyeixen d'un determinat color tot el que observem. Aquests tres grans paradigmes són el lliure albir, el determinisme i el conflicte social (Garrido, Stangeland i Redondo, 2001). El lliure albir considera que els éssers humans decideixen amb total llibertat el curs de les seves accions. El determinisme considera que aquestes decisions estan condicionades per factors externs, que poden ser socials, econòmics o d'una altra índole. El paradigma del conflicte social parteix de la premissa que els éssers humans no conviuen pacíficament –com postulava Jean Jacques Rousseau amb el seu contracte social–, sinó que es troben en una lluita relativament constant en què els qui tenen el poder intenten perpetuar-s'hi, i els qui en són exclosos intenten obtenir-lo. En aquest context, la llei seria un mitjà utilitzat pels poderosos per a perpetuar-se en el poder. El lector advertit haurà notat que aquests paradigmes, i sobretot els dos primers, també es troben en altres àmbits, la qual cosa ha portat massa sovint a encasellar els autors que sostenen l'un o l'altre com a conservadors (lliure arbitri) o progressistes (determinisme). Aquesta és una simplificació que s'ha d'evitar, en la mesura que, a la pràctica, cap teoria criminològica és completament determinista ni sosté cegament el lliure arbitri. Per exemple, la teoria de l'elecció racional de Clarke i Cornish (2000) considera que sempre hi ha una decisió de cometre un delictes –en general, ningú no és forçat a cometre'l–, la qual cosa correspon al paradigma del lliure arbitri; però aquesta decisió està clarament influenciada per factors externs, la qual cosa correspon al paradigma determinista.

4) No totes les teories criminològiques tenen el mateix abast. Algunes es proposen explicar el conjunt de la delinqüència i altres es concentren en alguns tipus específics de delinqüència.

5) Les teories criminològiques solen proposar diferents nivells d'explicació. Algunes poden intentar explicar la delinqüència d'una persona, mentre que altres es poden interessar en la delinqüència de grups de persones. Des d'un punt de vista teòric, es poden distingir quatre nivells d'explicació: individual (la persona); micronivell (grups íntims, com la família, l'escola o el grup d'amics); mesonivell (grups de talla mitjana, com un barri); macronivell (grups grans o societats, com una ciutat o un país). No obstant això, a la pràctica, se solen esmentar únicament dos nivells:

a) El **micronivell**, que correspon a les teories que expliquen la delinqüència d'una persona o d'un petit grup de persones (de vegades conegudes com a *teories individuals*).

b) El **macronivell**, que correspon a les teories que expliquen la delinqüència de grans grups socials (de vegades conegudes com a *teories socials*).

Si bé es pot considerar que el comportament d'un grup de persones podria ser vist com el resultat de la suma de les seves voluntats individuals, la recerca ha demostrat que els grups presenten certes dinàmiques pròpies que influeixen clarament sobre les voluntats individuals. Per exemple, la dissolució de responsabilitat que experimenten els membres d'un grup fa que aquests es permetin fer en grup coses que no farien si estiguessin sols. Per aquest motiu, el pas del micronivell al macronivell d'una teoria és particularment problemàtic.

En aquesta assignatura ens interessarem únicament en les principals teories criminològiques aplicades a l'estudi de la delinqüència juvenil. El nostre objectiu no és enumerar totes les teories criminològiques existents ni exposar-ne el desenvolupament històric, ja que aquests coneixements són abordats en una assignatura específica sobre aquestes teories. Preferim, en canvi, seguir el criteri d'Agnew (2009) i concentrar-nos en algunes teories que ja es podrien considerar clàssiques, malgrat que les teories situacionals i les del curs de vida són recents. Al mateix temps, ens interessa presentar l'estat actual d'aquestes teories, és a dir, la manera com es formulen i es comproven en les recerques contemporànies. Aquestes teories presenten un nivell elevat de consistència lògica i s'han comprovat diverses vegades. Cap permet explicar de manera definitiva la delinqüència, i per aquest motiu totes mantenen la vigència. En aquest context, sembla apropiat recomanar a les investigadores i als investigadors que evitin encasellar-se en l'una o en l'altra, i que treguin partit de les diferents possibilitats proposades per cadascuna i les seves possibles comparacions. En la segona part d'aquesta assignatura intentarem mostrar de quina manera les diferents teories abordades permeten explicar la influència dels mateixos factors de risc i de protecció. L'objectiu és que, enfrontats a un problema concret, els futurs criminòlegs desenvolupin el reflex d'analitzar-lo a partir d'un marc teòric, la qual cosa els permetrà desenvolupar indicadors apropiats per a analitzar-lo de manera empírica. Una vegada desenvolupat aquest reflex, i disposant de les competències necessàries per a fer cerques bibliogràfiques, els serà fàcil identificar i aplicar altres teories que, per regla general, incorporen elements de les teories exposades en aquesta assignatura.

2. Teoria de la tensió

La teoria de la tensió (*strain theory*) té els orígens en els treballs d'Émile Durkheim, que va crear el concepte d'anomia (amb el qual se sol denominar encara la teoria de la tensió en molts països de llengua castellana) al segle XIX, i de Robert K. Merton (1938). Posteriorment va ser revisada per Robert Agnew (1985, 2007, 2012), en el qual basarem la nostra exposició. En la seva formulació actual, aquesta teoria suggereix un procés en diverses etapes: davant certes situacions o esdeveniments que podríem qualificar d'adversos, els individus experimenten **tensió**; la tensió pot provocar sentiments negatius, com la frustració i la còlera, i la delinqüència pot ser una manera d'evacuar aquest sentiments. En aquest context, la tensió es pot definir de la manera següent:

“Alteració de la tonicitat psíquica motivada per la presència d'estímuls mentals o emocionals d'intensitat superior a la que és capaç de tolerar un individu”.

Diccionari de la llengua catalana de l'Institut d'Estudis Catalans

En el llenguatge popular contemporani, la paraula que s'utilitza per a descriure aquest estat sol ser *estrès*, que, en conseqüència, es pot utilitzar com a sinònim de *tensió*. Com hem dit, la tensió pot provocar frustració o còlera (ira), i la comissió d'un delictes pot ser una de les formes d'alliberar aquests sentiments; no obstant això, aquests també es podrien canalitzar per mitjà de comportaments prosocials, com la pràctica d'un esport o la participació en activitats convencionals.

Còlera i ira

Còlera i ira s'utilitzen aquí com a sinònims. Es pot observar així que les teories criminològiques recuperen sovint idees que circulen des de fa mil·lennis: la ira és un dels pecats capitals de les religions cristianes.

En el marc de la delinqüència juvenil, els investigadors intenten identificar **a)** les principals fonts de tensió i **b)** les condicions que provoquen que certs individus alliberin aquesta tensió mitjançant la delinqüència i altres no, la qual cosa implica estudiar les estratègies que s'utilitzen per a gestionar la tensió.

Agnew considera que hi ha tres grans fonts de tensió:

- 1) El fracàs en intentar assolir certs objectius.
- 2) La presència d'estímuls negatius (que reforcen la tensió).
- 3) La desaparició d'estímuls positius (que, si s'haguessin mantingut, haurien permès limitar la tensió).

Els objectius desitjats pels adolescents poden ser els **diners** (als països industrialitzats no es tracta en general d'obtenir diners per a sobreviure, sinó per a permetre's certes activitats d'oci o béns materials), un **estatus** (els adolescents esperen ser tractats de manera justa i respectuosa pels altres; en particular, aquest és el període en què s'estableixen també les identitats sexuals, la qual

cosa pot ser problemàtica quan els homes intenten reivindicar la seva masculinitat mitjançant la violència), les **sensacions fortes** (durant l'adolescència és usual buscar aquest tipus de sensacions, com ho demostren, per exemple, l'èxit de les pel·lícules de terror en aquest públic, i l'experimentació amb drogues) i l'**autonomia dels adults** (l'educació està basada en gran part en el respecte dels adults, i l'adolescència constitueix el període intermedi entre la infantesa i l'edat adulta, que acaba precisament quan els adolescents han assolit la seva independència i l'estatus d'adults). La frustració que pot generar el fet de no assolir alguns d'aquests objectius pot generar ira, la qual es podria alliberar per mitjà de la comissió d'un delictes.

Per exemple, la delinqüència contra la propietat permetria obtenir diners, una certa autonomia dels adults (als quals no seria necessari demanar-los diners per a sortir) i un cert estatus entre el grup d'amics (que podrien respectar més qui disposa d'una certa independència econòmica o, si són amics desviats, qui participa també en activitats desviades).

Al mateix temps, el fet de cometre un delictes sol ser una font de sensacions fortes que atreu sovint adolescents que disposen d'un estatus socioeconòmic elevat.

Les restants fonts de tensió no tenen a veure amb objectius no assolits, sinó amb el sorgiment d'estímuls negatius o la desaparició d'estímuls positius, és a dir, amb situacions o esdeveniments dolorosos o adversos.

Els estímuls negatius corresponen a situacions que generen tensió, entre les quals podem trobar diversos tipus de maltractaments infligits pels pares (rebuig emocional, negligència, abusos), una educació massa rígida o severa, l'assetjament per part dels companys d'escola (*bullying*), la discriminació a causa de l'origen ètnic o social, el fracàs escolar o el fet de viure en un barri desfavorit.

També succeeix que un adolescent, en un moment determinat, hagi d'afrontar la pèrdua d'un estímul positiu, és a dir, la desaparició d'una situació que li era confortable. Això pot passar, per exemple, quan mor un dels pares o una persona emocionalment propera a l'adolescent, quan es trenca una relació sentimental o quan es produeix un deteriorament de l'estatus socioeconòmic. Podem esmentar aquí, per exemple, que una de les conseqüències indirectes del divorci dels pares és molt sovint un deteriorament d'aquest estatus.

Com ja hem esmentat, a més d'analitzar les principals fonts de tensió, aquesta teoria s'interessa també per les estratègies utilitzades pels individus per a gestionar la tensió. Agnew destaca les estratègies cognitives, les estratègies de comportament i les estratègies emocionals. Les estratègies cognitives (relatives a l'elaboració del coneixement) consisteixen a reinterpretar la tensió per a disminuir-ne els efectes negatius (p. ex. "no és greu", "vegem-ne el costat positiu", "m'ho mereixo", etc.). Les estratègies de comportament consisteixen a actuar per tal de disminuir els efectes negatius de la tensió (p. ex. aconseguir una feina, evitar certs amics, cometre un delictes). Mitjançant les estratègies emocionals, l'adolescent pot intentar contrarestar les emocions negatives (frustració o còlera) produïdes per l'estrès (p. ex. practicant esports o tècni-

ques de relaxació o consumint drogues). Podem observar llavors que algunes d'aquestes estratègies poden conduir tant a comportaments prosocials com antisocials.

Finalment, es pot dir que determinades circumstàncies incrementen el risc que la tensió porti a la delinqüència. Aquest és el cas quan les persones sota tensió disposen d'estratègies limitades de gestió de la tensió (p. ex. les persones que disposen d'habilitats verbals limitades i que, en conseqüència, tenen problemes per a relacionar-se i negociar amb els altres) o d'una xarxa social convencional limitada (p. ex. no tenen una família que els pugui ajudar o una escola que els pugui donar una bona formació), o bé estan exposades a altres factors de risc (p. ex. la presència de companys desviats, que actuen com a models delictius, o han desenvolupat un sistema de valors que tolera la delinqüència). Per aquests motius, molts programes de prevenció de la delinqüència intenten millorar les habilitats cognitives dels adolescents i allunyar-los de les situacions de risc.

3. Teoria de l'aprenentatge social

En criminologia, la teoria de l'aprenentatge social va ser formulada originàriament per Edwin Sutherland (1947), amb el nom de *teoria de l'associació diferencial*. El desenvolupament posterior dels mitjans de comunicació de massa –que no havia pres en consideració per Sutherland–, i els canvis experimentats per la societat al segle XX i els resultats de les recerques, van fer que la teoria fos actualitzada per Burgess i Akers (1966) i en diverses ocasions per Akers (1973, 1998, 2001; vegeu també Akers i Jensen, 2003).

Aquesta teoria parteix de l'axioma que sosté que tot comportament és après. En conseqüència, considera que el comportament delictiu també ho és i, en la seva formulació actual, sosté que es pot aprendre tant per mitjà de les persones properes a l'individu (el concepte d'associació diferencial fa referència al fet que l'individu passa més temps amb certes persones, que constitueixen el seu grup primari o els seus grups primaris, que amb altres) com de la imitació, és a dir, dels comportaments observats en altres persones, tant directament com a través dels mitjans de comunicació. A l'inrevés, també es pot afirmar que aquests grups i mitjans de comunicació podrien de la mateixa manera fomentar comportaments prosocials.

Entre els **grups primaris** (és a dir, els grups més propers a la persona) que poden influir en l'aprenentatge de la delinqüència, destaquen la família, els amics, els companys d'escola i els veïns del barri. Entre els mitjans de comunicació, destaquen el cinema, la televisió, Internet i els videojocs.

L'aprenentatge inclou les **tècniques** necessàries per a cometre delictes i les **racionalitzacions** necessàries per a justificar des d'un punt de vista ètic la comissió d'aquests delictes.

Les teories generals sobre l'aprenentatge del comportament han desenvolupat tres models d'aprenentatge: responent, operant i per imitació (aquest últim també és conegut com a *aprenentatge vicari*). L'**aprenentatge responent** (o condicionament clàssic) consisteix a dur a terme una conducta com a resposta a un determinat estímul.

L'exemple clàssic és l'experiment d'Ivan Pavlov (1903), en què, en associar repetides vegades el menjar donat a un gos amb el so d'una campana, s'aconseguia que el gos salivés pel sol fet d'escoltar la campana. També Watson i Rainer (1920) –en un experiment clarament contrari a l'ètica– van aconseguir que un nadó de vuit mesos (el petit Albert, o Little Albert en anglès) tingués por d'una rata blanca, a la qual originàriament no tenia por, en associar la seva presència amb un fort soroll.

L'**aprenentatge operant** (també conegut com a *condicionament operant* o *instrumental*) és un model més complex, que pren en consideració els processos cognitius que es desenvolupen en la ment de l'individu i el porten a avaluar

les conseqüències de les seves accions. Simplificant, es pot dir que mitjançant un procediment d'assaig i error (*trial and error*), les persones tindran tendència a repetir els comportaments que són reforçats (és a dir, recompensats) i a evitar els que són castigats. De manera més detallada, es pot dir que els **reforços** poden ser positius (una recompensa) o negatius (consisteixen a eliminar una conseqüència negativa del comportament, com una sanció), i els **càstigs** també poden ser positius (una conseqüència negativa, com un càstig físic o verbal) o negatius (consisteixen a eliminar una conseqüència positiva per a l'adolescent, com el permís per sortir el dissabte a la nit). Seguint aquesta lògica, Burgess i Akers (1966) van introduir el concepte de **reforç diferencial**, definit com el balanç que fa l'individu entre les recompenses i els càstigs que podrien resultar del seu comportament. Aquest balanç es pot basar en les recompenses i els càstigs que la persona imagina que es podrien produir; però també, en cas que hagi passat abans de l'acte, estarà influenciat per les recompenses i els càstigs que s'han produït efectivament anteriorment.

Els investigadors denominen **programes de reforç** (o *programes de reforçament*) la manera com les conseqüències s'encadenen amb els comportaments (Garrido, Stangeland i Redondo, 2001). En un programa de **reforç continu** (també conegut com a *programa d'interval fix*), la conseqüència es produeix cada vegada que es fa l'acció. En un programa de **reforç intermitent** (també conegut com a *programa d'interval variable*), la conseqüència es produeix només algunes vegades. Aquesta forma de funcionament es compara sovint amb el dels jocs d'atzar.

L'aprenentatge de la delinqüència funciona generalment amb programes de reforç intermitent.

Els actes desviats menors generalment no són castigats pel sistema de justícia penal (la majoria ni tan sols són descoberts), la qual cosa produeix al mateix temps un reforç positiu de la delinqüència, ja que, com a conseqüència del seu comportament, l'autor obté alguna cosa que pot ser tangible, com els diners, o intangible, com una sensació forta. El càstig, que hauria d'engendrar el desistiment del comportament, hi intervé poques vegades. En aquest sentit, cal esmentar que les recerques sobre l'efecte preventiu de les penes indiquen que un element fonamental perquè aquest efecte es produeixi és la certesa del càstig. Això suggereix que un sistema de justícia penal exigiria un programa de reforç continu (és a dir, que cada delictes hauria de ser sancionat), la qual cosa ja havia estat suggerida per Cesare Beccaria (1764-1797). Evidentment, els reforços i càstigs també poden ser administrats pels grups propers a l'adolescent, com la família, els mestres o els amics. Això porta de vegades a situacions en què es produeixen **reforços discriminatoris** (o selectius), la qual cosa significa que una persona pot reforçar de manera positiva un comportament (p. ex. un amic desviat que aprova la comissió d'un delictes) i una altra pot castigar-lo (p. ex. els pares que descobreixen que el seu fill ha comès un delictes). L'autoreforç

es produeix quan és el mateix adolescent qui es considera satisfet (reforç) o insatisfet (càstig) del seu comportament. Finalment, certs comportaments poden constituir en si mateixos una font de reforç positiu, com el consum de drogues. A tot això s'afegeix que el comportament prosocial és recompensat poques vegades (generalment, ningú no felicita els adolescents que no han comès delictes...).

Això vol dir que, d'una banda, el comportament antisocial funciona amb un programa de reforç intermitent –el mateix que pot generar addiccions en certs jugadors– i, de l'altra, el comportament prosocial no és degudament recompensat, tal com exigiria un programa d'aprenentatge d'aquest tipus de comportament. El panorama no és precisament esperançador.

Finalment, i com ja hem assenyalat, l'aprenentatge també es pot fer per imitació (**aprenentatge vicari**), és a dir, que és possible aprendre per observació, sense necessitat de dur a terme el comportament après.

L'aprenentatge vicari (*vicari* significa, segons el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, “que assisteix un superior en les seves funcions, que el substitueix en cas d'absència, de falta, d'indisposició, etc.”) s'oposa a l'aprenentatge actiu, en què la persona actua (tal com hem vist en estudiar l'aprenentatge responent i l'operant).

En el cas de l'aprenentatge vicari, la persona observa i aquesta observació activa processos cognitius que li permeten comprendre la manera de dur a terme el comportament. Aquest tipus d'aprenentatge pot tenir una importància fonamental en les societats occidentals contemporànies, sovint denominades *societats de la informació* a causa dels avenços tecnològics que faciliten la circulació d'aquesta última. Així, els models que s'han d'imitar no provindrien únicament de les persones properes (família, amics i mestres), sinó també dels mitjans de comunicació, com la televisió, Internet i els videojocs. Com veurem en estudiar els mitjans de comunicació com a factors de risc, les recerques que s'hi refereixen són conclouents pel que fa als efectes a curt termini de l'observació de la violència (els nens i adolescents exposats a imatges violentes es comporten immediatament després d'observar-les de manera més agressiva que els que no han estat exposats a aquest tipus d'imatges), però són poc conclouents pel que fa als efectes a llarg termini.

A més de l'aprenentatge de les tècniques que permeten dur a terme certs comportaments antisocials, hem assenyalat que també es poden aprendre les racionalitzacions necessàries per a justificar aquests comportaments. En efecte, com que l'educació s'orienta al rebuig dels comportaments socials, els qui els duen a terme sovint necessiten justificar les seves accions. En aquest sentit Sykes i Matza (1957) van posar en evidència una sèrie de **tècniques de neutralització**, entre les quals podem destacar: negar la responsabilitat (“no és culpa meva”), negar els danys (“paga l'assegurança”), negar les víctimes (“els empresaris ja guanyen prou diners”), condemnar els qui condemnen el compor-

Albert Bandura

L'investigador més esmentat en l'àrea de l'aprenentatge vicari és Albert Bandura, que va fer els primers estudis empírics que van avaluar la influència de l'observació de la violència sobre el comportament, amb freqüència en col·laboració amb Richard H. Walters. Vegeu, per exemple, Bandura i Walters (1963) i Bandura (1973).

tament antisocial (“els polítics que fan les lleis són els primers delinqüents”) i invocar lleialtats superiors (“ho vaig fer per ajudar en la nostra causa”). Els adolescents també poden desenvolupar valors favorables a la delinqüència. En general, no es tracta de considerar apropiada tot tipus de conducta antisocial, sinó d’acceptar els actes desviats menors (p. ex. el consum de drogues) i de manera condicional els delictes greus (p. ex. considerar que en determinades circumstàncies és legítim recórrer a la violència). Els tres valors amb més freqüència associats als comportaments antisocials dels adolescents són la cerca de sensacions fortes, la cerca de l’èxit a curt termini i, per als homes, la reivindicació de la masculinitat. Com en el cas de l’aprenentatge de les tècniques de comissió de delictes, les tècniques de neutralització i els valors favorables a la delinqüència es poden aprendre a través dels grups primaris o dels mitjans de comunicació.

De manera simplificada es pot dir llavors que, aplicada a la delinqüència juvenil, la teoria de l’aprenentatge social sosté que la delinqüència s’aprèn per mitjà de l’associació amb grups primaris –especialment grups d’iguals– desviats (associació diferencial) o de l’observació de models desviats (imitació), que porten l’adolescent a adoptar **actituds** (o definicions, segons la terminologia de Sutherland) **favorables a la delinqüència**, i afavoreixen que aquest doni preferència a les recompenses abans que als càstigs que pot comportar la comissió d’un delicte (reforç diferencial).

Aquesta teoria ha tingut una gran influència en criminologia, en la mesura que les recerques empíriques corroboren sistemàticament que els joves que tenen amics desviats estan més implicats en la delinqüència que els que no els tenen. No obstant això, sovint aquestes recerques no permeten establir clarament l’ordre causal d’aquesta correlació. En particular, els amics delinqüents causen la delinqüència o el fet d’estar implicada en la delinqüència porta la persona a relacionar-se amb altres persones de la mateixa condició? En el segon cas, la preferència per amics delinqüents es podria deure a una lliure elecció de l’adolescent (que, com tot ésser humà, busca relacionar-se amb persones que tenen centres d’interès similars), a una elecció forçada pel rebuig dels adolescents convencionals o a una combinació de totes dues.

En el marc d’una metaanàlisi destinada a avaluar la validesa empírica de la teoria de l’aprenentatge social, Pratt i altres (2010) van contrastar 133 estudis empírics, publicats entre 1974 i 2003, que van comprovar aquesta teoria. Les conclusions de Pratt i altres (2010) es poden resumir així:

- 1) Els resultats dels estudis varien segons la manera com s’han operacionalitzat les variables identificades per la teoria de l’aprenentatge social i el disseny de cada estudi.

2) Els components de la teoria vinculats a l'associació diferencial i a les actituds han estat comprovats molt sovint, mentre que els components vinculats al reforç diferencial i a la imitació han rebut menys atenció.

3) En general, les variables identificades per la teoria de l'aprenentatge social tendeixen a actuar com a predictors robustos del comportament desviat i delinqüent, encara que hi ha diferències importants entre aquestes variables.

4) La correlació és forta amb les variables utilitzades per a operacionalitzar l'associació diferencial i les actituds favorables a la delinqüència, però és feble, i en alguns casos insignificant, amb les utilitzades per a operacionalitzar el reforç diferencial i la imitació.

5) Aquestes diferències impliquen que l'associació amb iguals desviats podria augmentar la implicació de la persona en la desviació i la delinqüència, no tant per la influència normativa (la influència en el desenvolupament d'actituds favorables a la delinqüència) d'aquests iguals, sinó perquè l'associació amb ells modifica l'estructura d'oportunitats de la persona, facilita l'accés a l'alcohol i les drogues i augmenta la proximitat amb blancs propicis per a delictes contra la propietat i contra la persona, la qual cosa es correspon amb les prediccions de les teories situacionals. En aquest sentit, encara cal multiplicar els estudis per a establir si el reforç no té el paper preponderant que li assigna aquesta teoria, o si els resultats es deuen al fet que no ha estat operacionalitzat correctament.

6) Els estudis empírics sovint utilitzen mesures indirectes de la desviació dels iguals. En general, pregunten a la persona que respon al qüestionari si els seus amics han comès delictes. Aquesta operacionalització ha estat criticada, perquè els adolescents acostumen a cometre delictes en grup, però els membres del grup poden variar segons l'ocasió. No obstant això, com que l'adolescent tendeix a projectar en els altres les seves pròpies actituds i comportaments, és possible que sobreestimi la implicació en la delinqüència de tots els seus amics. Aquesta crítica troba un fort suport en el fet que la correlació entre la delinqüència pròpia i la dels iguals disminueix substancialment en els estudis que han preguntat directament als amics pels delictes que han comès.

7) En definitiva, les actituds favorables a la delinqüència són un predictor robust de la delinqüència, malgrat que no s'ha pogut determinar clarament el vincle entre aquestes i l'associació amb iguals desviats (Pratt i altres, 2010, amb referències).

4. Teoria del control

La delinqüència permetria en molts casos obtenir el que un desitja immediatament; no obstant això, la majoria de la població no comet delictes greus. Què els impedeix passar a l'acte? Aquesta és la pregunta central de les teories del control, que responen que són els vincles amb la societat convencional els que impedeixen aquest pas a l'acte.

En criminologia, la teoria del control per excel·lència és la desenvolupada per Travis Hirschi el 1969, i coneguda com a **teoria del control social** i també com a **teoria dels vincles socials** (*social control theory*, *social bond theory*).

Per a Hirschi (1969) els vincles socials fonamentals són l'aferrament (*attachment*), el compromís (*commitment*), la participació (*involvement*) i els valors (*beliefs*).

L'**aferrament** consisteix a identificar-se afectivament, a donar importància al que altres persones opinen d'un mateix i dels seus actes.

En aquest context, és particularment rellevant l'aferrament als pares, amics i mestres. Això, és clar, en la mesura que es tracti de persones convencionals. Les recerques sobre aquest factor s'interessen no solament per la presència física (quant de temps passa l'adolescent amb la mare o el pare), sinó també per la presència psicològica (què pensaria la mare o el pare si em veiés fer això?).

El **compromís** consisteix a sentir-se unit a la societat convencional.

Els qui més integrats se senten són els qui més tenen a perdre en cas de cometre un delictes. En anglès es parla de *stake in conformity*, una expressió que equival a *tenir alguna cosa a perdre*.

La **participació** fa referència al fet de prendre part en activitats socials convencionals¹.

⁽¹⁾En aquest cas la hipòtesi és que qui participa en aquest tipus d'activitats difícilment durà a terme actes que afectin l'ordre social.

Però, sovint, la seva influència no ha estat corroborada per les recerques empíriques.

Finalment, el fet de tenir una escala de **valors** favorable pel que fa a l'ordre convencional implica, òbviament, un rebuig dels comportaments contraris a aquest ordre.

Com havíem anticipat, aquesta teoria no intenta llavors explicar la delinqüència –aquesta no necessitaria cap explicació en la mesura que permetria obtenir ràpidament el que volem– sinó el respecte per la llei. Així, els adolescents menys inclinats a la delinqüència serien els afectivament vinculats i identificats amb els pares i mestres, que tenen aspiracions i expectatives laborals i que comparteixen la creença en la necessitat de respectar la llei (Cid i Larrauri, 2001).

Els vincles socials actuen així com a controls, com a barreres que impedeixen o dificulten la comissió d'actes antisocials. Aquests controls actuen de manera directa i indirecta. Per tant:

- a) El **control directe extern** és el que exerceixen les persones que vigilen el comportament de l'adolescent (p. ex. pares i mestres que el podrien castigar).
- b) El **control directe intern** té la font en els valors de l'adolescent.
- c) El **control indirecte intern** depèn del que l'adolescent ha de perdre, en termes d'integració social, en cas de cometre un delictes (p. ex. ser rebutjat pels amics).
- d) El **control indirecte extern** depèn de les eventuais recompenses que l'adolescent podria rebre en respectar l'ordre convencional (p. ex. l'èxit escolar li pot assegurar una bona feina en el futur).

Posteriorment, Hirschi va elaborar amb Gottfredson una segona teoria, coneguda com a **teoria de l'autocontrol**, encara que els seus autors la van batejar originàriament com a **teoria general de la delinqüència** (Gottfredson i Hirschi, 1990). L'autocontrol constitueix una forma de control intern i consisteix en la capacitat de resistir als desitjos immediats. Les persones amb un nivell baix d'autocontrol són més susceptibles de cedir a la temptació que li provoquen les ocasions de cometre delictes. En aquest sentit, moltes recerques han corroborat que els delinqüents tenen dificultats per a diferir les gratificacions. Aquest factor té especial importància quan es pren en consideració que la delinqüència comuna (principalment els furt, els robatoris i les agressions) produeix beneficis immediats, encara que a llarg termini pugui engendrar conseqüències negatives.

Gottfredson i Hirschi (1990) no van explicitar clarament la manera com s'havia d'operacionalitzar l'autocontrol, la qual cosa va conduir posteriorment Grasmick i altres (1993) a desenvolupar una escala d'autocontrol que operacio-

nalitza aquest concepte per mitjà de determinats trets de personalitat. Aquests trets són la impulsivitat, la incapacitat per a diferir les recompenses, la preferència per les activitats de risc, la hiperactivitat i la falta d'ambició o de motivació. Aquests trets són al seu torn operacionalitzats en els qüestionaris de delinqüència autorevelada amb afirmacions (davant les quals l'adolescent ha de manifestar el seu acord o desacord) com les següents: "Actuo espontàniament, sense reflexionar gaire", "m'agrada córrer riscos només per a divertir-me", "per a mi, l'emoció i l'aventura són més importants que la seguretat", "quan estic enfadat amb algú, prefereixo pegar-li que parlar amb ell" o "perdo fàcilment el control". Segons Gottfredson i Hirschi (1990) el nivell d'autocontrol estaria fortament influenciat per l'educació rebuda durant la infància (tindria tendència a ser baix quan els llaços afectius amb els pares són febles, i quan aquests no supervisen i castiguen els comportaments antisocials) i es mantindria relativament estable al llarg de la vida. A aquests autors se'ls va criticar que, si l'autocontrol fos estable, la seva teoria no permetria explicar la disminució de la delinqüència que es produeix al final de l'adolescència. Gottfredson i Hirschi van respondre que la seva teoria insistia també en la presència d'ocasions per a cometre delictes (a les quals sucumbirien les persones amb un nivell d'autocontrol baix), i que aquestes ocasions disminueixen amb l'edat. Aquest debat continua encara obert (vegeu el capítol sobre les teories del curs de vida).

5. Teories situacionals

Sota la denominació de *teories situacionals* s'engloben una sèrie de teories que s'inspiren en el vell proverbi que sosté que "l'ocasió fa el lladre". La més pertinent, en el marc de l'estudi de la delinqüència juvenil, és la **teoria de les activitats rutinàries** de Cohen i Felson (1979), desenvolupada després en profunditat per Felson en successives edicions del seu llibre sobre la delinqüència i la vida quotidiana (Felson, 1994; Felson i Boba, 2010).

La importància de les ocasions en la gènesi de la delinqüència ja la va destacar Aristòtil en la *Retòrica*, i la majoria de les religions atorguen summa importància al concepte de temptació. També autors del segle XIX com Cesare Lombroso i Adolphe Quételet esmenten les ocasions (un dels tipus de delinqüent identificats per Lombroso és el delinqüent ocasional), però atorgant-los sempre un paper secundari. El canvi que es produeix entre mitjan i finals dels anys setanta és que les ocasions passen a ocupar un lloc central en certes explicacions de la delinqüència i de la victimització (com la teoria de l'estil de vida de Hindelang, Gottfredson i Garofalo, 1978).

Cohen i Felson (1979) constaten que les teories criminològiques tradicionals predeïen, a escala macrosocial, que una millora de les condicions socioeconòmiques implicaria una disminució de la delinqüència. No obstant això, en el període posterior a la Segona Guerra Mundial, les condicions socioeconòmiques van millorar de manera considerable als Estats Units i, no obstant això, la delinqüència també va augmentar². Per explicar aquesta contradicció, Cohen i Felson parteixen de la hipòtesi que cal la presència de tres elements perquè es produeixi un delictes: un autor motivat, un blanc propici (que pot ser un objecte o una persona, per la qual cosa es parla sovint de víctima propícia) i l'absència de vigilància. Cohen i Felson consideren que els canvis socials experimentats després de la Segona Guerra Mundial han disminuït la vigilància de les cases (a causa de la incorporació de la dona al mercat de treball, la generalització de les vacances, etc.) i ha augmentat la quantitat de blancs propicis (a causa de la multiplicació d'aparells electrònics de petites dimensions, que són fàcilment transportables, i els canvis en l'estil de vida, que fan que les persones passin més temps fora de casa seva). Pel que fa als autors dels delictes, consideren que sempre hi haurà persones disposades a cometre un delictes si es presenta l'ocasió. Així, els canvis en les activitats quotidianes de la població han augmentat les ocasions de cometre delictes, la qual cosa permet explicar l'augment de la delinqüència sense necessitat de recórrer a teories que s'interessin pels motius que porten les persones a delinquir.

Aplicada a la delinqüència juvenil, aquesta teoria presta especial atenció a les activitats quotidianes dels adolescents. En aquest sentit, els qui més s'exposen al risc de trobar ocasions de cometre delictes són els que passen molt de temps

Routine activities approach

Considerem que la traducció literal de *routine activities approach* com a *teoria de les activitats rutinàries* és menys precisa que la de *teoria de les activitats quotidianes*, però respectem aquí la terminologia que s'ha imposat en català.

⁽²⁾El mateix fenomen es va produir a l'Europa occidental (vegeu Aebi i Boga, 2012).

amb els seus iguals (adolescents del mateix grup d'edat, sense que es tracti necessàriament d'amics) duent a terme activitats no supervisades i desestructurades en espais públics. Així, Felson (1994) estima que una hora passada en un lloc públic presenta deu vegades més riscos que una hora a casa. No obstant això, cal assenyalar que a principis del segle XXI la proliferació de les xarxes socials i de les connexions sense fil domèstiques estan modificant aquesta situació, en la mesura que un adolescent pot romandre a casa seva, però seguir connectat amb tots els amics i amb desconeguts.

Al mateix temps, els adolescents utilitzen actualment una gran quantitat d'aparells electrònics (telèfon mòbil, reproductor d'MP3, tauleta, ordinador, etc.) que constitueixen blancs propicis (en la mesura que tenen un cert valor, són fàcilment visibles, no és complicat apoderar-se'n, produeixen un plaer immediat i difícilment produeixen sentiments de culpabilitat). Així, en funció del seu estil de vida, molts adolescents es troben amb nombroses ocasions de cometre delictes.

Finalment, cal dir que part de l'èxit de la teoria de les activitats rutinàries està vinculat també a la seva relació amb la **prevenció situacional**, que es presentarà en l'últim capítol del mòdul 3 d'aquesta assignatura.

6. Teoria de l'etiquetatge

La teoria de l'etiquetatge s'inscriu en el paradigma del conflicte social, que postula en aquest context que els poders polítics i econòmics estableixen les lleis per a protegir els seus propis interessos. Les teories que hem vist fins ara en aquesta assignatura s'interessaven per les causes de la delinqüència o del comportament d'acord amb la llei. En canvi, la teoria de l'etiquetatge estudia la reacció social davant els comportaments desviats, és a dir, la manera com la societat respon a aquests comportaments. En crear una norma penal s'etiqueta un comportament com a delictiu, i en considerar que una persona ha violat aquesta norma, se l'etiqueta com a delinqüent (Becker, 1963).

Fortament inspirada per l'interaccionisme simbòlic, aquesta teoria sosté que la percepció de si mateix es forma en contacte (interacció) amb els altres, fins al punt que de vegades les persones s'acaben comportant segons la manera com els altres els perceben. Així, de la mateixa manera que el bromista d'un grup es pot arribar a sentir obligat a fer bromes constantment, un adolescent etiquetat com a delinqüent pot acabar acceptant aquesta etiqueta i comportant-se com a tal.

Aquest procés es produeix perquè els adolescents etiquetats com a delinqüents són percebuts pels qui els envolten com a **problemàtics** o perillosos. En conseqüència, solen ser rebutjats pels membres de la societat convencional. Per exemple, els pares d'adolescents convencionals no voldran que els seus fills s'ajuntin amb **males companyies**.

Encara que els partidaris més fervents de la teoria de l'etiquetatge la van presentar sempre com una alternativa a les teories criminològiques que l'havien precedit (per exemple, la teoria de la tensió i la teoria de l'aprenentatge social) o a la teoria del control, que va sorgir també als anys seixanta, si es porta el raonament anterior fins a les seves últimes conseqüències, és possible vincular la teoria de l'etiquetatge amb la resta de teories presentades en aquesta assignatura. Així, és possible afirmar que la reacció de rebuig de la societat convencional genera **tensió**, disminueix el **control** exercit pels membres convencionals de la societat, força els adolescents a buscar amics entre altres adolescents amb les seves mateixes característiques, afavoreix d'aquesta manera l'aprenentatge de la delinqüència, i condueix així –principalment a causa de la falta de control i de l'associació amb iguals desviats– a un augment de les **ocasions** que es presenten a l'adolescent de cometre delictes (Agnew, 2009). Aquesta successió de conseqüències negatives afavoreix el desenvolupament de l'autoconcepte de delinqüent, és a dir, que pot portar l'adolescent a acceptar la seva etiqueta de delinqüent i a continuar comportant-se en conseqüència.

De la mateixa manera que la teoria del control i les teories situacionals, la teoria de l'etiquetatge considera que tot adolescent pot realitzar comportaments antisocials. Per aquest motiu, la teoria de l'etiquetatge no intenta explicar el primer comportament delictiu d'una persona –que Lemert (1967) denomina *desviació primària*–, sinó que es concentra en la reacció social a aquest comportament. En aquest context considera que, si el comportament delictiu és detectat i sancionat pel sistema de justícia penal, s'inicia el procés d'etiquetatge, i aquest procés –per mitjà dels mecanismes que acabem de descriure– portarà l'adolescent a persistir en la comissió de delictes, i fins i tot a incrementar la quantitat de delictes comesos (*desviació secundària*). Per aquest motiu, una de les crítiques que s'ha fet a aquesta teoria és que no explica els casos d'adolescents que continuen cometent delictes malgrat que no han estat sancionats pel sistema de justícia penal.

En resum, la desviació primària (el primer delictes) pot provocar una reacció social de càstig i etiquetatge de l'adolescent, i aquesta reacció pot engendrar la desviació secundària (la persistència en la comissió de delictes).

Tenint en compte aquest esquema, no és sorprenent que la principal recomanació de política criminal d'aquesta teoria als anys seixanta hagi estat l'anomenada *no-intervenció radical*. Es recomanava que el sistema de justícia penal no hi intervingués, perquè en la majoria dels casos la delinqüència desapareixeria per si mateixa quan l'adolescent arribés a la maduresa.

Més recentment, la constatació que les intervencions del sistema de justícia penal sol tenir efectes negatius (per exemple, en institucionalitzar un adolescent se'l posa en contacte amb altres joves desviats, que poden exercir una influència nefasta sobre ell) va portar Braithwaite (1989) a desenvolupar la **teoria de la vergonya reintegradora**. La hipòtesi d'aquesta teoria és que la vergonya que pot sentir l'autor d'un delictes el pot portar a rebutjar la societat convencional (i a ser rebutjat per aquesta) (teoria de l'etiquetatge), però aquesta vergonya també es pot utilitzar per a reintegrar el jove en la societat si aquesta li atorga una nova oportunitat. Aquesta teoria ha inspirat així la idea d'una **justícia restaurativa**, la tècnica principal de la qual consisteix a reunir en un mateix grup l'autor del delictes, la víctima, els familiars i altres membres de la comunitat (utilitzant sovint models existents en societats preindustrials, com els maoris a Nova Zelanda o els Primeres Nacions al Canadà). Aquest grup intentarà arribar a un acord comú sobre com l'autor pot reparar el dany causat sense recórrer a sancions penals, de tal manera que la víctima se senti desagreujada, l'autor accepti la seva falta i la societat no el rebutgi.

7. Teories del curs de vida

7.1. La delinqüència en l'adolescència i l'edat adulta

En un altre exemple de la interacció entre tecnologia i ciència que ja hem esmentat³, el desenvolupament de recerques longitudinals a partir dels anys seixanta ha permès als investigadors, durant els anys noranta, disposar de dades per a començar a elaborar teories sobre l'evolució de la delinqüència al llarg de la vida. Aquest corrent de la criminologia es denomina **criminologia del curs de vida** (*life-course criminologie*).

⁽³⁾Per a una presentació més detallada, vegeu Aebi (2008).

Els orígens d'aquest corrent estan vinculats a la publicació d'un provocatiu article de Hirschi i Gottfredson (1983), l'argument central del qual era que els estudis longitudinals no aportaven cap més informació que els transversals. La reacció dels investigadors embarcats en recerques longitudinals no es va fer esperar. En aquest context, un article de Terrie Moffit (1993) ha adquirit amb el temps una gran importància, en plantejar de manera correcta el debat de fons i proposar una possible solució, encara que aquesta hagi estat també criticada.

El debat de fons intenta conciliar dos postulats contradictoris. Segons Gottfredson i Hirschi (1990), la implicació en la delinqüència s'explica per un nivell d'autocontrol baix. Al mateix temps aquests autors sostenen que el nivell d'autocontrol és estable al llarg de tota la vida. No obstant això, les recerques criminològiques han observat sistemàticament que la delinqüència augmenta durant l'adolescència –arriba al nivell més alt generalment als 16-17 anys– i disminueix després.

Resposta a la crítica

Com hem vist en l'apartat sobre la teoria del control, Gottfredson i Hirschi van respondre a aquesta crítica afirmant que la seva teoria insistia també en la presència d'ocasions per a cometre delictes (a les quals sucumbirien les persones amb un nivell d'autocontrol baix), i que aquestes ocasions disminueixen amb l'edat, la qual cosa explicaria la disminució de la delinqüència al final de l'adolescència.

Desglossant dades d'enquestes longitudinals, Moffit (1993) distingeix dos grans models de delinqüència, que corresponen a tipus de delinqüents.

1) **Delinqüència limitada a l'adolescència:** es tracta del model que segueix la gran majoria de la població, la implicació de la qual en la delinqüència augmenta durant l'adolescència i disminueix al final d'aquesta. Aquest model s'aplica a un percentatge que oscil·la entre el 90% i el 96% de les persones.

2) **Delinqüència persistent durant tota la vida:** hi ha un petit percentatge de la població –entre el 4% i el 10% segons els estudis– que presenta taxes elevades de delinqüència durant tota la vida. A més, aquest grup sol ser responsable de la majoria dels delictes greus.

La presència d'un petit grup de delinqüents molt actius ja havia estat detectada per Wolfgang, Figlio i Sellin (1972), quan va constatar que el 6% dels delinqüents de la seva mostra eren responsables d'aproximadament la meitat dels

delictes comesos. Quan s'analitza la delinqüència del conjunt de la població, aquest petit grup es dilueix en la gran massa de persones que segueixen el model de delinqüència limitada a l'adolescència, i fa l'efecte que tota la població segueix aquest model. Només una anàlisi detallada i longitudinal permet distingir els dos grups.

Per a explicar la delinqüència d'aquests dos grups, Agnew (2009) proposa una teoria integrada, que combina la hipòtesi de les principals recerques disponibles.

Aquesta teoria postula que la delinqüència augmenta durant l'adolescència a causa d'una sèrie de canvis biològics i socials. Els canvis biològics estan vinculats amb el desenvolupament físic i sexual, l'augment de la testosterona en els homes –que els fa més irascibles–, i el desenvolupament progressiu del còrtex prefrontal del cervell, que controla les emocions i que només s'acaba de desenvolupar al final de l'adolescència (la qual cosa implica que durant l'adolescència el nivell d'autocontrol és baix). Els canvis socials estan vinculats a l'estatus híbrid dels adolescents, que han deixat de ser nens però encara no són adults, encara que es voldrien comportar com a tals. Així, durant l'adolescència augmenta l'autonomia (comencen les sortides, les relacions sentimentals, etc.), augmenten en part els recursos materials (generalment en forma de diners que els pares faciliten als fills per a les sortides), i augmenten també les responsabilitats a l'escola secundària, que determinarà en gran part el futur laboral dels adolescents.

Aquests canvis condueixen a una disminució del **control** exercit sobre els adolescents. Això es deu sobretot al fet que passen més temps fora de casa, la qual cosa augmenta també les ocasions que se'ls presenten de cometre delictes i de trobar grups d'iguals que els podrien iniciar en l'**aprenentatge** de la delinqüència. Aquests grups d'iguals disposen amb freqüència d'alguns dels privilegis (diners, consum d'alcohol i drogues) dels adults, la qual cosa pot fer augmentar encara més el nivell de **tensió** ja elevat que viuen els adolescents a causa del seu estatus social ambigu.

Pel que fa a la delinqüència persistent durant tota la vida, Agnew assenyala que les persones que presenten aquest patró es comencen a implicar molt ràpidament en la delinqüència, i assenyala recerques que han observat comportaments violents als deu anys. De fet, com veurem en el capítol següent, Tremblay (2000, 2007, 2008, Tremblay i altres, 2008) ha identificat comportaments violents fins i tot abans. Agnew (2009) sosté que aquest tipus de delinqüents es caracteritza per presentar trets de personalitat que afavoreixen la delinqüència i perquè ha rebut una educació parental deficient.

Entre els trets de personalitat destaquen la irascibilitat i un baix nivell d'autocontrol. Aquests trets sorgeixen durant la primera infància i semblen relativament estables. L'origen d'aquests trets està vinculat amb una educació parental deficient, tot i que no es descarta que també tinguin un component

biològic. Algunes de les característiques més típiques d'un estil d'educació parental deficient són l'excés de disciplina o, al contrari, la falta de disciplina (els dos extrems són perjudicials per a l'educació d'un nen), el rebuig manifest dels pares als fills, la falta d'atenció (negligència), l'absència de vigilància, els llaços febles o conflictuals entre fills i pares. Una educació parental amb aquestes característiques augmenta la tensió en el si de la família i el control exercit sobre els adolescents, que poden passar més temps fora de casa fent activitats no estructurades i no supervisades que augmentaran el risc de trobar oportunitats per a cometre delictes i iguals desviats.

Sobre la base de les recerques disponibles, Agnew conclou que per al grup de delinqüents caracteritzat per una delinqüència persistent durant tota la vida, la implicació en la delinqüència no disminueix perquè els trets de personalitat són estables i perquè una mala educació té efectes duradors. La irascibilitat, el baix autocontrol i la mala educació engendren problemes escolars i laborals, i influeixen sobre els amics i les parelles a les quals una persona pot aspirar.

7.2. La violència durant la primera infància

Des de l'inici del segle XXI, la recerca en criminologia ha estat fortament marcada per la publicació d'una sèrie d'estudis de Richard Tremblay (2000, 2007, 2008; Tremblay i altres, 2008), que proposen obertament un canvi de paradigma en la recerca i seran probablement recordats, quan el temps ens atorgui una distància crítica suficient, com el més semblant a una revolució científica (reprenent la terminologia de Thomas Kuhn) en criminologia.

Tremblay constata que la gran majoria dels estudis criminològics sobre la violència juvenil utilitzen mostres d'adolescents que tenen entre 12 i 18 anys. Segons aquests estudis:

- 1) La majoria dels adolescents cometem infraccions; però es tracta en general d'infraccions menors.
- 2) El pic de delinqüència –el moment en què el risc de cometre delictes és més elevat– es troba cap als 16-17 anys.
- 3) Una minoria dels adolescents (entre un 4% i un 10%) són responsables de la majoria dels actes violents i també són objecte de la majoria dels arrestos policials.
- 4) Els adolescents d'aquest petit grup són més susceptibles que els altres de presentar problemes de salut física o mental i, quan han abandonat els estudis, de trobar-se a l'atur.

Si la majoria de les recerques s'han dut a terme amb mostres d'adolescents, els nostres coneixements estan condicionats per aquestes mostres. Si els nostres resultats indiquen que la delinqüència augmenta a partir dels 12 anys, però la

majoria de mostres estan compostes per nens que tenen com a mínim aquesta edat, no ens podem pronunciar amb certesa sobre el que va passar abans. La pregunta és llavors: què passa durant els primers anys de vida?

En el marc d'una enquesta longitudinal canadenca que va seguir 16.000 nens des dels 4 fins als 11 anys, Tremblay va operacionalitzar les agressions utilitzant les avaluacions del comportament dels nens fetes per les mares. En aquest marc li interessaven principalment dos dels tres grans tipus d'agressions que detallem a continuació:

- 1) **L'agressió física:** utilització de la força física en interactuar amb altres persones o per a forçar aquestes persones a actuar contra la seva pròpia voluntat; p. ex. colpejar, trepitjar, mossegar, empènyer o barallar-se.
- 2) **L'agressió verbal:** utilització de paraules hostils per a insultar, amenaçar, intimidar o fer enfadar una altra persona; generalment acompanyades de gestos amenaçadors i freqüentment seguida d'una agressió física.
- 3) **L'agressió indirecta:** forma d'agressió refinada, que consisteix a perjudicar algú difonent rumors, intentant humiliar-lo o excloure'l d'un grup.

Pel que fa a les **agressions físiques**, els resultats indiquen el següent:

- a) Els nens i les nenes de 4 anys mostren els nivells més elevats d'agressions físiques, mentre que els nens i les nenes d'11 anys són els menys agressius físicament (és a dir, que les agressions físiques disminueixen entre els 4 i els 11 anys).
- b) Les nenes presenten un nivell d'agressions físiques inferior al dels nens en totes les edats.

Pel que fa a les **agressions indirectes**, la situació és exactament l'oposada pels motius següents:

- a) El nivell d'agressivitat indirecta augmenta amb l'edat, tant en els nens com en les nenes.
- b) El nivell d'agressivitat indirecta de les nenes és superior al dels nens en totes les edats.

Una de les principals conclusions de Tremblay és que aquest resultat suggereix que el procés de socialització podria consistir en l'aprenentatge de la utilització de l'agressió indirecta en lloc de la física.

En un altre estudi (Nagin i Tremblay, 1999), amb una mostra de nens domiciliats en sectors socioeconòmicament desfavorits de Mont-real i que van ser seguits dels 6 als 15 anys, les agressions físiques van ser avaluades pels professors. Els resultats indiquen el següent:

- 1) El 52% de la mostra presentava un nivell d'agressions físiques **baix** als 6 anys, i aquest nivell **disminuïa** amb el temps.
- 2) El 28% de la mostra presentava un nivell d'agressions físiques **elevat** als 6 anys, i aquest nivell **disminuïa** amb el temps.
- 3) El 17% de la mostra no va mostrar tendències agressives mai.
- 4) El 4% de la mostra presentava **constantment**, entre els 6 i els 15 anys, un nivell d'agressions físiques **elevat**.

A més, els resultats indiquen el següent:

- 1) El nivell d'agressions físiques més elevat per a tots els grups que feien aquestes agressions es va registrar durant el primer any escolar (6 anys, que correspon al preescolar al Canadà).
- 2) En cap grup l'agressió física "va aparèixer" (o es va mantenir a un nivell elevat durant un lapse significatiu de temps) després dels 6 anys.

Aquests resultats posen en dubte la idea que les agressions físiques augmenten amb l'edat i la idea que una part considerable dels nois manifesten una agressivitat crònica durant l'adolescència, després d'haver aconseguit reprimir-la amb èxit durant la infància. La pregunta és llavors, a quina edat comencen les agressions físiques?

Per a respondre a aquesta pregunta, Tremblay va dur a terme una recerca longitudinal amb una gran mostra de nadons nascuts al Quebec durant els anys noranta. Es va demanar a les mares que anotessin la freqüència de les agressions físiques als 17 i als 30 mesos del nadó i que indiquessin, en els dos casos, a quina edat el nen va començar a mostrar aquest comportament. Prop del 90% de les mares van indicar que els seus fills, als 17 mesos, n'havien agredit físicament d'altres més d'una vegada. No obstant això, un any més tard, les mateixes mares semblaven haver oblidat aquesta agressivitat precoç, ja que assenyalaven, quan els seus nadons tenien 30 mesos, que les agressions físiques havien aparegut després dels 17 mesos. Segons Tremblay, aquest error de memòria podria explicar en part per què els pares d'adolescents indiquen que els comportaments violents d'aquests han començat un o dos anys abans.

La recerca de Tremblay va concloure que la freqüència mitjana d'agressions físiques arriben al màxim cap al final del segon any de vida, i que després disminueixen progressivament. Per a corroborar aquest resultat, n'hi ha prou d'apuntar-nos a una guarderia i observar la manera com un nen de menys

de dos anys demana una joguina a un altre. Veurem que rares vegades l'hi demanen "si us plau", un resultat que s'explica en part per la falta de domini del llenguatge verbal que caracteritza els nens d'aquesta edat.

Per tots aquests motius, Tremblay considera que els primers 24 mesos de vida d'un ésser humà són extremament importants. Als 6 mesos els nadons poden agafar objectes, per exemple una joguina, però encara no tenen les capacitats lingüístiques per a demanar aquesta joguina a un altre nadó. Per aquest motiu, intentaran apoderar-se d'aquesta joguina traient-la-hi i, si l'altre nadó s'hi nega, començarà una disputa. Fins als 12 mesos, els nadons passen la major part del temps de joc a descobrir un objecte alhora. Entre els 12 i els 18 s'entretenen sols imitant els comportaments de la vida real. Als 24 ja poden **jugar** amb els altres. És en aquest moment que les agressions físiques arriben al nivell més elevat. És als 24 mesos quan els nadons descobreixen les relacions socials per mitjà de les capacitats que han adquirit des del naixement, com ara parlar, caminar, córrer, agafar, empènyer, colpejar i donar puntades de peu. La majoria d'aquestes relacions són positives, però els conflictes existeixen. La causa d'aquests conflictes sovint és la possessió d'objectes. Al mateix temps, és mitjançant aquests conflictes que els nens aprenen que poden fer mal i els poden fer mal, la qual cosa significa que els conflictes són una part necessària de l'aprenentatge. La majoria dels nens aprendran ràpidament que una agressió física contra un altre nen serà resposta per aquest amb una altra agressió física, i que els adults no toleren aquest tipus de comportaments. La majoria aprendrà també a esperar que l'altre nen deixi d'utilitzar la joguina i descobrirà que una bona manera d'evitar les interaccions negatives és demanar la joguina en lloc de prendre-la-hi per la força

Tremblay conclou que aprendre a ser pacient per a obtenir el que es vol (preferir la **satisfacció a llarg termini** a la recompensa immediata) i aprendre a utilitzar el **llenguatge** per a convèncer els altres i satisfer així els propis desitjos sembla que són els dos factors més importants per a prevenir l'agressivitat física crònica. En particular, el desenvolupament de la capacitat d'expressar-se és inversament proporcional al del comportament impulsiu i criminal.

Els resultats de les recerques de Tremblay posen així en dubte la teoria de l'aprenentatge social. El procés de desenvolupament de l'agressió indica que no s'aprèn el comportament violent, sinó que s'aprèn a controlar aquest comportament. Això posa en dubte diverses dècades de recerques criminològiques inspirades en aquesta teoria. Per exemple, Tremblay es pronuncia contra la hipòtesi –derivada de la teoria de l'aprenentatge social– que els nens aprenen a ser violents a través dels mitjans de comunicació, com la televisió o la pràctica de jocs de combat, reals o virtuals. El seu argument és que les agressions físiques arriben al punt màxim als 2 anys, mentre que l'exposició a les imatges violentes dels mitjans de comunicació i la participació en jocs de combat augmenta amb l'edat.

Per tots aquests motius, Tremblay considera que és fonamental prevenir la violència des de la primera infància. Si durant els primers anys de vida el nadó està envoltat d'adults violents, aprendrà que la violència forma part de les relacions socials quotidianes. En canvi, si està envoltat d'adults que no toleren l'agressivitat física i recompensen els comportaments prosocials, hi ha moltes probabilitats que aprengui a utilitzar mètodes no agressius per a obtenir el que vol o per a expressar la seva frustració. Per aquest motiu, ha desenvolupat programes d'ajuda per a mares toxicòmanes i adolescents, que sovint no tenen les habilitats necessàries per a educar correctament els seus nadons.

Segons Tremblay, els nens que no aprenen durant els anys preescolars a trobar solucions per a evitar la utilització de l'agressió física tindran després seriosos problemes; en particular, tindran tendència a ser hiperactius, distrets, inquietos i a no ajudar els altres. Això farà que siguin rebutjats pels companys d'escola, que obtinguin mals resultats escolars i que pertorbin amb el seu comportament les activitats escolars. Al mateix temps, augmentarà el risc que siguin retirats del seu entorn natural i siguin col·locats en classes, escoles o institucions especials, acompanyats d'altres nens desviats. Es tracta de la situació ideal per a fomentar el desenvolupament d'un comportament marginal. Durant la preadolescència, sovint seran els primers a consumir substàncies tòxiques i a tenir relacions sexuals. També presenten un risc elevat d'abandonar els estudis, de patir accidents greus, de tenir comportaments violents, d'entrar en contacte amb el sistema de justícia penal, de ser diagnosticats amb un trastorn psiquiàtric, de trobar-se a l'atur i de ser pares a una edat molt primerenca. Tremblay assenyala que els estudis que han seguit nens agressius fins a l'edat adulta han corroborat les conseqüències extremament negatives d'aquesta violència, no solament per a ells mateixos sinó també per a les seves parelles, els seus fills (que aprendran també que la violència és un mitjà acceptable de resoldre conflictes) i per a la comunitat en la qual visquin. Per aquest motiu conclou que no ensenyar els nens a controlar els comportaments violents durant la primera infància contribueix molt més a provocar pobresa, que el que la pobresa pugui contribuir a provocar violència.

8. La teoria general de la delinqüència juvenil d'Agnew

Robert Agnew (2009) ha proposat recentment una teoria general de la delinqüència que pren en consideració els resultats empírics de les recerques disponibles i les principals teories criminològiques, combinant-los en un conjunt d'hipòtesis coherents.

L'objectiu principal d'aquesta teoria és explicar per què certs joves tenen més probabilitats que altres d'implicar-se en la delinqüència. Subsidiàriament, la teoria intenta explicar les característiques de la delinqüència al llarg de la vida d'una persona (explicació de micronivell), i la diferent implicació en la delinqüència de diversos grups socials (explicació de macronivell).

La teoria d'Agnew (2009) utilitza quatre factors explicatius:

1) la irascibilitat i el baix autocontrol;

2) l'educació familiar deficient;

3) les experiències escolars negatives, i

4) la delinqüència dels iguals. Cada factor correspon a un dels grans aspectes de la vida dels adolescents: **a)** el jo, **b)** la família, **c)** l'escola, i **d)** els iguals i amics. A més, cada factor contribueix a augmentar el risc d'implicar-se en la delinqüència per raons que són explicades per les grans teories criminològiques que hem presentat en aquesta assignatura.

En primer lloc, les persones irascibles i amb un nivell d'autocontrol baix tenen més probabilitats d'implicar-se en la delinqüència, no solament per les raons que exposa la teoria de l'autocontrol, sinó també perquè sovint viuen situacions d'estrès (teoria de la tensió), solen buscar recompenses a curt termini i sensacions fortes (teoria de l'aprenentatge) i són més fàcilment etiquetades com a problemàtiques (teoria de l'etiquetatge). Aquest estil de vida augmenta també les ocasions que se'ls presenten de cometre delictes (teories situacionals).

En segon lloc, l'educació familiar deficient fa referència a la utilització, per part dels pares, de tècniques inadequades per a educar els fills. Aquestes inclouen principalment el rebuig o la negligència cap als nens, un vincle feble o conflictual entre pares i fills, i l'absència d'aplicació d'una certa disciplina i vigilància. Una educació familiar deficient d'aquestes característiques genera tensió, implica poc control directe (la qual cosa augmenta les probabilitats de trobar ocasions per a cometre delictes) i poca cosa a perdre en cas que l'adolescent cometi delictes (la relació amb els pares ja és dolenta abans que l'adolescent

cometi el delictes), pot afavorir l'aprenentatge de la violència a la llar (quan els pares desconeixen les tècniques bàsiques per a la resolució de conflictes de manera pacífica), i augmenta el risc de rebuig per part d'altres adolescents convencionals (teoria de l'etiquetatge).

En tercer lloc, les experiències escolars negatives, com ara abandonar l'escola, repetir un any escolar, tenir qualificacions baixes o portar-se malament amb els mestres i professors també augmenten les probabilitats d'implicar-se en la delinqüència per les raons que hem vist en el capítol sobre escola i delinqüència.

En quart i últim lloc, el fet de freqüentar iguals que són delinqüents augmenta també les probabilitats d'implicar-se en la delinqüència per les raons que hem vist en el capítol sobre iguals desviats i bandes juvenils.

Agnew considera també que aquests factors solen interactuar entre si i que cadascun influencia o condiciona l'efecte dels altres factors sobre la delinqüència. Pel que fa a la interacció, és a dir, als efectes recíprocs entre factors –que constitueixen una forma de causalitat circular, en què no es pot establir amb claredat quin factor actua com a causa i quin factor actua com a conseqüència– es pot esmentar com a exemple que una educació familiar deficient pot fer que el nen desenvolupi un nivell baix d'autocontrol i que aquest, al seu torn, pot dificultar encara més l'educació en el si de la família. El mateix es pot dir de la interacció entre autocontrol baix i experiències escolars negatives. Aquestes últimes també poden portar l'adolescent a associar-se amb amics desviats, i al seu torn la presència d'aquests causarà amb freqüència una disminució del rendiment escolar.

En afirmar que cada factor influencia o condiciona l'efecte dels altres factors sobre la delinqüència, Agnew esmenta com a exemple que l'educació familiar deficient té un impacte negatiu més gran entre els joves que tenen amics delinqüents. Això significa que l'impacte de cada factor serà més gran quan també hi siguin presents un altre, o uns altres, dels quatre factors causals de la delinqüència.

Agnew assenyala també que la delinqüència és tractada generalment per les teories com a variable dependent (l'efecte de certes causes), però que, en determinats casos, també es pot considerar una variable independent (és a dir com la causa d'altres variables). En aquest sentit assenyala que sovint la delinqüència té un efecte sobre els altres factors i que la delinqüència prèvia augmenta la probabilitat de delinqüència posterior. Pel que fa a la influència de la delinqüència sobre els altres factors, assenyala que la delinqüència afecta les relacions amb els pares i els resultats acadèmics, i augmenta el risc de tenir amics delinqüents, i que aquests efectes seran més importants quan l'adolescent que comet el delictes és etiquetat com a delinqüent i, en conseqüència, és tractat de mala manera per les persones i institucions convencionals. D'altra banda, l'afirmació que la delinqüència prèvia augmenta la probabilitat de delinqüèn-

cia posterior s'explica perquè, en general, la delinqüència no és detectada ni sancionada i aporta beneficis a curt termini. Al mateix temps, la delinqüència també pot afectar els quatre factors centrals de la teoria (empitjorant les relacions amb els pares i els resultats acadèmics, fomentant l'associació amb iguals delinqüents i el desenvolupament d'un nivell d'autocontrol baix, orientat cap a la satisfacció immediata dels desitjos). És a dir, que els quatre factors poden provocar la delinqüència, i aquesta al seu torn els pot reforçar, i generar així, una vegada que l'adolescent ha començat a implicar-se en la delinqüència, una situació de causalitat recíproca que afavoreix el manteniment de la conducta delictiva.

Agnew es pregunta també per què alguns individus són més susceptibles que altres de presentar els quatre factors, i respon que això es deu a factors biològics i mediambientals. Entre els factors biològics inclou els efectes nefastos sobre el desenvolupament cerebral que poden provocar certes complicacions durant el part, i el fet que la mare sigui alcohòlica, toxicòmana o desnodrida durant l'embaràs. També esmenta les lesions cerebrals, l'exposició a substàncies tòxiques (com el plom) i una alimentació deficient durant els primers anys de vida, que afecten també el funcionament del cervell. Entre els efectes mediambientals, assenjala les conseqüències indirectes de pertànyer a una família amb un estatus socioeconòmic baix, la qual cosa pot fer que el nen creixi en un barri desfavorit, vagi a escoles que no proporcionen una bona educació, i estigui més exposat a associar-se amb iguals que són delinqüents. En conseqüència, les persones més exposades acostumen a ser els nois adolescents que viuen en barris desfavorits, els pares dels quals els proporcionen una educació familiar deficient, que travessen dificultats escolars i que tenen amics delinqüents.

Pel que fa a l'explicació de la delinqüència al llarg de la vida d'una persona que proposa aquesta teoria (que constitueix la primera de les explicacions subsidiàries indicades al començament d'aquest capítol), Agnew considera que, quan concerneix la delinqüència limitada a l'adolescència, s'ha de prendre en consideració que els canvis socials i biològics associats a la delinqüència afecten els quatre factors de la teoria. Això explicaria llavors l'augment general de la delinqüència durant aquest període. Pel que fa a la delinqüència persistent durant tota la vida, considera que un grup reduït de persones desenvolupa molt ràpidament trets negatius de personalitat (especialment la irascibilitat i l'autocontrol) i està exposat des d'una edat molt primerenca a un ensenyament familiar deficient. Després, aquests trets de personalitat s'estabilitzen i tenen conseqüències en altres aspectes de la vida (el fracàs escolar, la preferència per amics delinqüents, etc.). També els efectes d'una educació deficient es fan sentir al llarg de tota la vida.

Finalment, pel que fa a la diferent implicació en la delinqüència de diversos grups socials, Agnew sosté que els membres de certs grups tenen més probabilitats de puntuar alt en els quatre factors, tot i que no dóna una explicació clara de les raons d'aquestes diferències. Això vol dir que, en comparar diferents grups, hauríem de trobar diferències en les puntuacions que obtenen en

les escales que s'utilitzen per a operacionalitzar els quatre factors. Aquestes diferents puntuacions explicarien després la implicació diferencial en la delinqüència d'aquests grups. Els qui presentin les puntuacions més elevades (en el sentit de negatives) en els quatre factors, també haurien de presentar les taxes més elevades de delinqüència. Agnew admet també que, a més dels quatre factors de la seva teoria, altres característiques de certs grups poden tenir una influència sobre la delinqüència d'aquests grups. Per exemple, el fet que els veïns d'un barri exerceixin poc control directe sobre les activitats dels adolescents d'aquest barri pot fer augmentar les taxes de delinqüència del barri.

Com veiem, la teoria d'Agnew (2009) és una teoria que es pot qualificar d'integrada (en el sentit que combina diferents teories) i que proposa una explicació coherent de la delinqüència. Es tracta d'un cas típic de *grounded theory*, és a dir, de teoria elaborada a partir de dades empíriques. Això no impedeix, tanmateix, que en el futur sigui testada amb noves dades empíriques. En efecte, la crítica que se sol fer a les explicacions *ex post facto*, és a dir a les explicacions que s'elaboren després dels fets, és que no poden ser refutades (falsades) perquè els fets ja s'han produït. Això passa sovint en el terreny de la història, quan ens trobem amb explicacions contemporànies sobre fets passats, que tenen l'avantatge de conèixer per endavant com es van produir exactament aquests fets, informació de la qual no disposaven les persones que van viure aquests fets (i en la vida quotidiana, quan identifiquem fàcilment els errors comesos en el passat). Aquest problema no es presenta amb la teoria general de la delinqüència juvenil d'Agnew que, com hem dit, es pot comprovar en les recerques que es duran a terme els pròxims anys.

Resum

Una teoria és una proposta d'explicació d'un fenomen o de les causes d'un fenomen, i es compon d'un conjunt d'hipòtesis vinculades de manera coherent.

La criminologia utilitza hipòtesis probabilistes, que postulen que les probabilitats que un resultat es produeixi augmenten quan es troben presents certes condicions. En conseqüència, el fet de trobar excepcions puntuals a les previsions generals d'una teoria no invalida aquesta última.

La majoria de les recerques criminològiques utilitzen un model de recerca transversal, la qual cosa dificulta identificar clarament si les correlacions observades són causals o no. Per a solucionar almenys en part aquest problema, es poden incloure preguntes retrospectives en els qüestionaris de delinqüència autorevelada. Una altra solució, generalment molt costosa en termes econòmics, és conduir recerques longitudinals.

Els tres requisits necessaris per a poder establir una relació causal entre dues variables són els següents: correlació, ordre temporal i absència d'artificialitat.

Totes les teories científiques són provisòries i falsables. Les teories infalsables no es poden considerar científiques.

Les teories criminològiques s'inspiren en tres grans paradigmes: el lliure albir, el determinisme i el conflicte social.

La teoria de la tensió, en la formulació contemporània, considera que certes situacions o esdeveniments adversos eleven el nivell de tensió dels individus i provoquen sentiments negatius, com la frustració i la ira, que en alguns casos es poden canalitzar mitjançant la delinqüència.

La teoria de l'aprenentatge social, en la formulació contemporània, sosté que la delinqüència s'aprèn per mitjà de l'associació amb grups primaris (associació diferencial) o de l'observació de models desviats (imitació), que porten l'adolescent a adoptar actituds favorables a la delinqüència, i afavoreixen que aquest doni preferència a les recompenses abans que als càstigs que pot comportar la comissió d'un delictes (reforç diferencial).

La teoria del control postula que com més forts siguin els vincles entre un adolescent i la societat convencional, menor serà la probabilitat que aquest es comporti de manera antisocial. Els vincles socials fonamentals són l'aferrament, el compromís, la participació i els valors. Els vincles socials exerceixen així un control –que pot ser intern o extern i directe o indirecte sobre

l'adolescent– que impedeix o dificulta la comissió de delictes. L'autocontrol és un tipus de control intern que va donar lloc a una altra teoria que el considera l'element fonamental en l'explicació de la delinqüència.

Les teories situacionals, i en particular la teoria de les activitats quotidianes, consideren que la comissió d'un delictes és el resultat de la confluència en el temps i l'espai d'un autor motivat, un blanc atractiu, i l'absència de vigilància. Les activitats quotidianes condicionen les ocasions que cada persona té de trobar-se en aquesta situació. En aquest sentit, els adolescents que més s'exposen al risc de trobar ocasions de cometre delictes són els que passen molt de temps amb els seus iguals duent a terme activitats no supervisades i desestructurades en espais públics.

La teoria de l'etiquetatge no intenta explicar el primer comportament delictiu d'una persona, sinó la reacció social a aquesta desviació primària. Si aquest comportament delictiu és detectat i sancionat pel sistema de justícia penal, s'inicia un procés d'etiquetatge que farà que l'adolescent sigui rebutjat per la societat convencional i es pugui arribar a identificar amb la seva etiqueta de desviat, i així encara s'impliqui més en la comissió de delictes (desviació secundària).

La teoria del curs de vida proposada per Moffit (1993) proposa distingir (a) la delinqüència limitada a l'adolescència, que correspon al model d'implicació en la delinqüència de la gran majoria de la població, de (b) la delinqüència persistent durant tota la vida, que és el model que segueix un petit percentatge de la població (4% a 10%) que presenta taxes elevades de delinqüència durant tota la vida i acostuma a ser responsable de la majoria dels delictes greus. En la interpretació d'Agnew (2009), el segon grup es caracteritza per presentar determinats trets de personalitat (alta irascibilitat i baix autocontrol) i haver rebut una educació deficient.

Mitjançant recerques longitudinals que van incloure grups de nadons, Tremblay (2007) va constatar que les agressions físiques comencen cap als 17 mesos de vida i arriben al màxim cap als 24 mesos; després disminueixen fins als 11 anys. Aquest procés de desenvolupament de l'agressió suggereix que no s'aprèn el comportament violent (com suggereix la teoria de l'aprenentatge social), sinó que s'aprèn a controlar aquest comportament. Els elements fonamentals en aquest aprenentatge són la paciència (preferir la satisfacció a llarg termini a la recompensa immediata) i el domini del llenguatge.

La teoria general de la delinqüència juvenil postula que aquesta és resultat de la interacció de quatre grups de factors: a) la irascibilitat i el baix autocontrol; b) l'educació familiar deficient; c) les experiències escolars negatives, i d) la delinqüència dels iguals.

Exercicis d'autoavaluació

1. Els tres requisits perquè es pugui parlar d'una relació causal entre dues variables són...
  - a) correlació, ordre temporal i causalitat.
  - b) correlació, ordre temporal i absència d'artificialitat.
  - c) correlació, ordre temporal i falsabilitat.

2. La teoria de l'etiquetatge s'inspira en el paradigma ...
  - a) del conflicte.
  - b) del lliure albir.
  - c) del determinisme.

3. Les estratègies cognitives que es poden utilitzar per a gestionar la tensió consisteixen...
  - a) a intentar contrarestar les emocions negatives.
  - b) a actuar per tal de disminuir els efectes negatius de la tensió.
  - c) a reinterpretar la tensió per tal de disminuir-ne els efectes negatius.

4. El concepte de reforç diferencial s'inspira en els mecanismes de l'aprenentatge...
  - a) operant.
  - b) responent.
  - c) vicari.

5. Quin dels factors següents no forma part dels identificats per la teoria de les activitats rutinàries com a necessaris perquè es produeixi un delictes?
  - a) Autor motivat.
  - b) Activitat no supervisada.
  - c) Blanc propici.

6. Els resultats de les recerques de Richard Tremblay posen principalment en dubte...
  - a) la teoria del control.
  - b) la teoria de l'aprenentatge social.
  - c) la teoria de la tensió.

7. Quin dels factors següents no forma part dels quatre grans inclosos per Robert Agnew en la seva teoria general de la delinqüència juvenil?
  - a) L'etiquetatge.
  - b) L'educació familiar deficient.
  - c) La delinqüència dels iguals.

8. Quin dels models de delinqüència següents no forma part dels identificats per Terrie Moffitt?
  - a) Delinqüència persistent durant tota la vida.
  - b) Delinqüència persistent a l'adolescència.
  - c) Delinqüència limitada a l'adolescència.

9. Les quatre grans variables de la teoria de l'aprenentatge social que han estat comprovades són...
  - a) associació diferencial, imitació, actituds favorables a la delinqüència i aprenentatge vicari.
  - b) associació diferencial, imitació, actituds favorables a la delinqüència i programa de reforç intermitent.
  - c) associació diferencial, imitació, actituds favorables a la delinqüència i reforç diferencial.

10. Quina de les tècniques següents no formaria part de les tècniques de neutralització proposades per Sykes i Matza?
  - a) Negar lleialtats superiors.
  - b) Negar la responsabilitat.

c) Negar les víctimes.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. b

2. a

3. c

4. a

5. b

6. b

7. a

8. b

9. c

10. a

Bibliografia

- Aebi, M. F.** (2008). *Temas de criminología*. Madrid: Dykinson.
- Aebi, M. F.; Linde, A.** (2012). "Conviction Statistics as an Indicator of Crime Trends in Europe from 1990 to 2006". *European Journal on Criminal Policy and Research* (vol. 18, núm. 1, pàg. 103-144).
- Agnew, R.** (1985). "A Revised Strain Theory of Delinquency". *Social Forces* (vol. 64, núm. 1, pàg. 151-167).
- Agnew R.** (2007). *Pressured Into Crime: An Overview of General Strain Theory*. Nova York, NY: Oxford.
- Agnew, R.** (2009). *Juvenile Delinquency: Causes and Control* (3a. ed.). Nova York / Oxford: Oxford University Press.
- Agnew, R.** (2012). "Reflection on «A Revised Strain Theory of Delinquency»". *Social Forces* (vol. 91, núm. 1, pàg. 33-38).
- Akers, R. L.** (1973). *Deviant behavior: A social learning approach*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Akers, R. L.** (1998). *Social learning and social structure: A general theory of crime and deviance*. Boston: Northeastern University Press.
- Akers, R. L.** (2001). "Social learning theory". A: Paternoster, R.; Bachman, R. (eds.). *Explaining criminals and crime: Essays in contemporary criminological theory* (pàg. 192-210). Los Angeles, CA: Roxbury.
- Akers, R. L.; Jensen, G. F. (eds.)** (2003). *Social learning theory and the explanation of crime. Advances in criminological theory* (vol. 11). New Brunswick, NJ: Transaction.
- Bandura A.** (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Englewood Cliffs NJ: Prentice Hall.
- Bandura, A.; Walters, R. H.** (1963). *Social learning and personality development*. Nova York, NY: Holt Rinehart and Winston.
- Becker, H. S.** (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. Nova York: Free Press.
- Braithwaite, J.** (1989). *Crime, Shame, and Reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burgess, R. L.; Akers, R. L.** (1966). "A Differential Association-Reinforcement Theory of Criminal Behavior". *Social Problems* (núm. 14, pàg. 128-147).
- Cid, J.; Larrauri, E.** (2001). *Teorías criminológicas*. Barcelona: Bosch.
- Clarke R. V.; Cornish D. B.** (2000). "Rational Choice". A: R. Paternoster; R. Bachman (eds.). *Explaining Crime and Criminals: Essays in Contemporary Criminological Theory* (pàg. 23-42). Los Angeles: Roxbury.
- Cohen, L. E.; Felson, M.** (1979). "Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach". *American Sociological Review* (vol. 44, núm. 4, pàg. 588-608).
- Felson, M.** (1994). *Crime and Everyday Life: Insight and Implications for Society*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
- Felson, M.; Boba, R.** (2010). *Crime and everyday life* (4a. ed.). Los Angeles: Sage.
- Garrido, V.; Stangeland, P.; Redondo, S.** (2001). *Principios de criminología* (2a. ed.). València: Tirant lo Blanc.
- Gottfredson, M. R.; Hirschi, T.** (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford: Stanford University Press.
- Grasmick, H. G.; Tittle, C. R.; Bursik, R. J.; Arneklev, B. J.** (1993). "Testing the Core Empirical Implications of Gottfredson and Hirschi's General Theory of Crime". *Journal of Research in Crime and Delinquency* (vol. 30, núm. 1, pàg. 5-29).
- Hindelang, M. J.; Gottfredson, M. R.; Garofalo, J.** (1978). *Victims of personal crime: An empirical foundation for a theory of personal victimization*. Cambridge, MA: Ballinger.

- Hirschi, T.** (1969). *Causes of Delinquency*: University of California Press.
- Hirschi, T.; Gottfredson, M.** (1983). "Age and the explanation of crime". *American Journal of Sociology* (núm. 89, pàg. 552-584).
- Killias, M.; Aebi, M. F.; Kuhn, A.** (2012). *Précis de criminologie* (3a. ed.). Berne: Stämpfli.
- Lemert, E.** (1967). *Human Deviance, Social Problems and Social Control*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Merton, R. K.** (1938). "Social structure and anomie". *American Sociological Review* (núm. 3, pàg. 672-682).
- Moffitt, T. E.** (1993). "Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy". *Psychological Review* (vol. 100, núm. 4, pàg. 674-701).
- Nagin, D. S.; Tremblay, R. E.** (1999). "Trajectories of boys' physical aggression, opposition, and hyperactivity on the path to physically violent and non-violent juvenile delinquency". *Child Development* (vol. 70, núm. 5, pàg. 1181-1196).
- Pavlov, I.** (1903). "The Experimental Psychology and Psychopathology of Animals". *Paper presented at the 14th International Medical Congress*. Madrid, 23-30 d'abril.
- Pratt, T. C.; Cullen, F. T.; Sellers, C. S.; Winfree, L.T.; Madensen, T. D.; Daigle, L. E.; Fearn, N. E.; Gau, J. M.** (2010). "The Empirical Status of Social Learning Theory: A Meta-Analysis". *Justice Quarterly* (vol. 27, núm. 6, pàg. 765-802).
- Sutherland, E. H.** (1947). *Principles of Criminology*. Philadelphia: Lippincott.
- Sykes, G. M.; Matza, D.** (1957). "Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency". *American Sociological Review* (núm. 22, pàg. 664-670).
- Tremblay, R. E.** (2000). « L'origine de la violence chez les jeunes ». *Isuma: Canadian Journal of Policy Research / Revue canadienne de recherche sur les politiques* (vol. 1, núm. 2, pàg. 10-16).
- Tremblay, R. E.** (2007). "The Development of Youth Violence: An Old Story with New Data". *European Journal on Criminal Policy and Research* (vol. 13, núm. 3-4, pàg. 161-170).
- Tremblay, R. E.** (2008). *Prévenir la violence dès la petite enfance*. Paris: Odile Jacob.
- Tremblay, R. E. ; Gervais, J. ; Petitclerc, A.** (2008). *Prevenir la violencia a través del aprendizaje en la primera infancia*. Mont-real: Centre d'Excel·lència per al Desenvolupament de la Primera Infància. http://www.excellence-earlychildhood.ca/documents/Tremblay_ReporteAgresion_SP.pdf
- Watson, J. B.; Rayner, R.** (1920). "Conditioned Emotional Reactions". *Journal of Experimental Psychology* (vol. 3, núm. 1, pàg. 1-14).
- Wolfgang, M. E.; Figlio, R. M.; Sellin, T.** (1972). *Delinquency in a Birth Cohort*. Chicago: University of Chicago Press.

